

Markus Lehtipuu

*Saaren maat saroin jaettu
Pellot pirstoin mittaeltu
Aholoista arpaa lyöty
Nurmista keräjät käyty*

Tilusjärjestelyt keskeytyivät v. 1944. Markus Lehtipuun ottama kuva Sakkolan Lapinlahdesta viime vuosilta.

Kannaksen 1942–1944 tilusjärjestelyt

Osmo Ahokas

Karjalan kannaksen maanjako-olot oli jo 1930-luvulla todettu epätydyttäväiksi. Kun Kannas oli vallattu takaisin jatkosodassa, pyrittiin heti parantamaan tilannetta. Kuinkas sitten kävikään?

Yllä mainituin säkein kerrotaan *Kalevalassa* tilusten jakamisista. Myös Karjalan kannaksella maiden jako oli tapahtunut lähes tällä tavoin. Jo ennen talvisotaa viranomaiset totesivat, että varsinkin Vuoksen ja Suomenlahden välisissä pitäjissä maanomistus- ja jako-olot olivat hyvin epätydyttävät. Tilat olivat pieniä ja monipalstaisia. Yleisenä tapana oli, että perinnönjaossa kukin perillinen halusi saada osansa tiluksista. Uusien tilojen rakennukset sijoitettiin yleensä vanhojen talojen lähelle ja tiluspalstoihin nähden enemmän tai vähemmän epäedullisesti. Tasapuolisuuden vuoksi pitkänomaiset palstat jaettiin usein pituussuunnassa. Näin muodostui useissa pitäjissä jopa 4–8 kilometrin pituisia metsäpalstoja,

jotka olivat vain 10–40 metrin levyisiä. (Kartta 1.) Hankalien jako-olojen parantamiseksi aloitettiin Kannaksella 1939 pari uusjakotoimitusta, mutta ne keskeytyivät talvisodan syttyessä.

Ajatus maareformista

Kesällä 1941 aloitti Saksan johtaja (Führer) Hitler sodan. Sekä siviili- että sotilasjohtomme olettivat silloin optimistisesti, että Saksan voitokas armeija kukistaa muutamassa kuukaudessa Neuvostoliiton. Näin poistuu meiltä itäinen uhka ikuisiksi ajoiksi. Suomi yhtyi sotaan ja omat joukkomme olivat menestyksellisesti Rajajoella jo syyskuun alussa 1941.

Kannaksella olivat rakennukset suureksi osaksi tuhoutuneet, maaperä pahoin

”Viranomaiset katsoivat, ettei rakentaminen tiiviisiin kyläryhmiin entisille perustuksille olisi suotavaa kylissä, joissa maanjako-olot olivat huonot. Siksi valtiovalta ryhtyi pikaisiin toimenpiteisiin, jotta jälleenrakentaminen saataisiin ohjatuksi uusille, entistä soveliaammille tonttipaikoille.”

sodan runtelema, metsät osittain palaneet ja tykistön pirstomat. Maanmittaushallituksessa heräsi jälleen ajatus Kannaksen jako-olojen parantamisesta. Kun lisäksi eräiden oikeusoppineiden tulkinnan mukaan takaisin vallatut alueet kuuluivat valtiolle, katsottiin, että nyt olisi erittäin sopiva tilaisuus suorittaa perusteellinen maareformi. Entiset tilojen rajat voidaan unohtaa kokonaan ja aloittaa puhtaalta pöydältä uusien, tarkoituksenmukaisten tilojen suunnittelu. Vasta sitten kun uudet tilat on muodostettu, ne luovutettaisiin evakosta palaaville asukkaille. Näin menetellen poistettaisiin yhdellä iskulla Kannaksen epäedulliset jako-olot!

Tämä teoriassa erinomainen reformihaave törmäsi kuitenkin käytännössä kannakselaisiäntien jyrkkään vastarintaan. He halusivat palata mahdollisimman pian rakentamaan ja viljelemään omia kotitilojaan.

Omistusoikeusasiassa vei voiton hallitusneuvos (myöhemmin oikeuskansleri) **Olavi Hongan** esittämä mielipide, että luovutettuja alueita ei *vallattu* takaisin vaan ne *palautettiin* Suomen valtakuntaan. Sen mukaisesti presidentti **Ryti** antoi itsenäisyyspäivänä 1941 julistuksen alueiden palautuksesta ja eduskunta säätöi lain, jonka mukaan näillä alueilla kiinteistöjen omistusoikeus oli edelleen 12.3.1940 päivätyn Moskovan rauhansopimuksen aikaisilla omistajilla tai heidän perillisillään.

Uusia suunnitelmia

Viranomaisten ei auttanut muu kuin hylätä reformiajatus ja alkaa miettiä muita suunnitelmia Kannaksen maanjako-olojen parantamiseksi, sillä parannettavaa siellä oli.

Kannaksen asuinrakennuksista oli jäljellä vain 10–20 %. Se merkitsi evakosta palaaville valtaisa uudisrakentamista. Viranomaiset katsoivat perustellusti, ettei rakentaminen tiiviisiin kyläryhmiin entisille perustuksille olisi suotavaa ainakaan niissä kylissä, joissa maanjako-olot olivat huonot. Siksi valtiovalta ryhtyi pikaisiin toimenpiteisiin, jotta jälleenrakentaminen

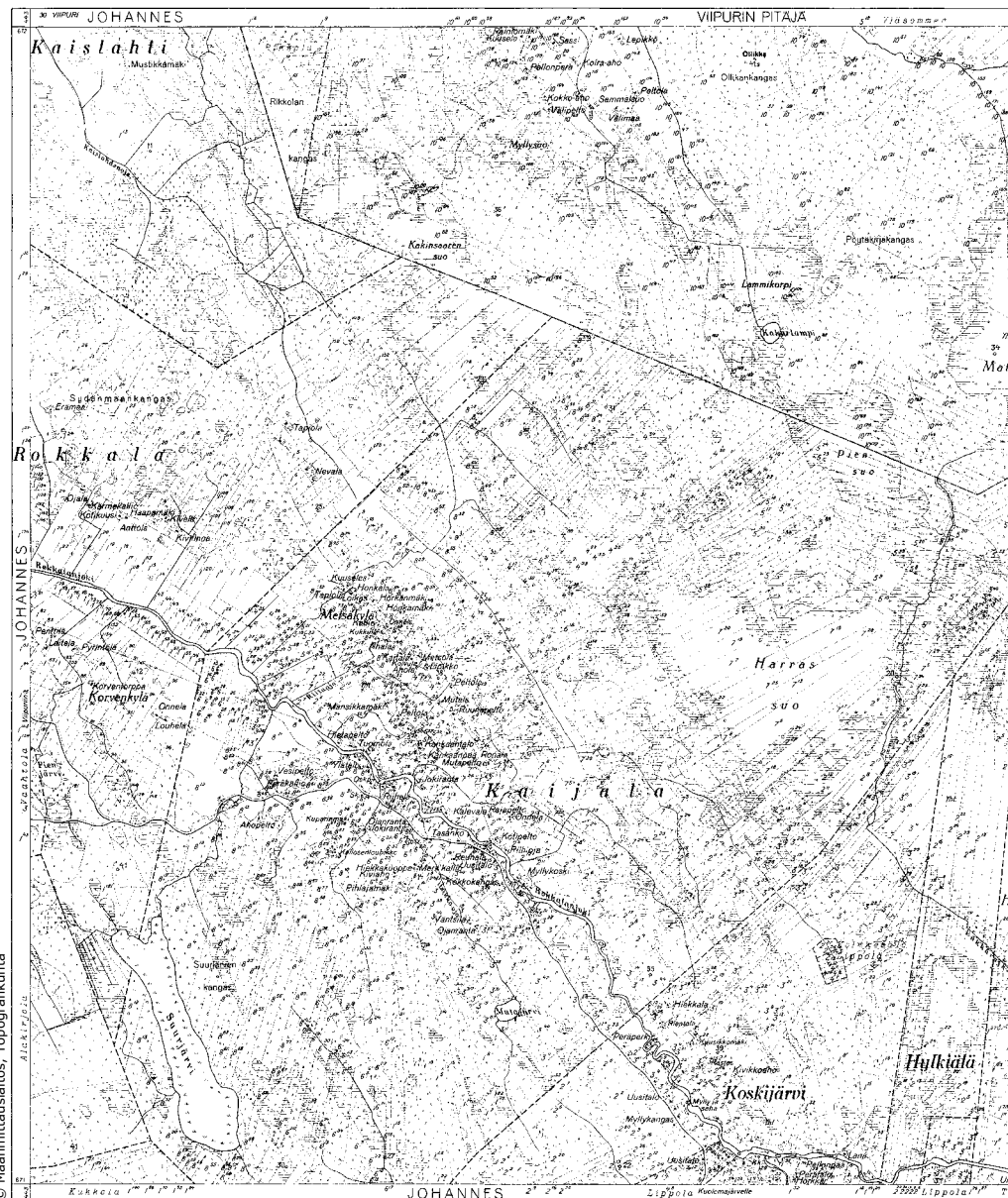
saataisiin ohjatuksi uusille, entistä soveliaammille tonttipaikoille.

Tilusjärjestelylaki säädetään

Katselmuksissa todettiin Kannaksella olevan ainakin 50 kylää, joissa tilusten järjestely olisi välttämättä suoritettava

ja lisäksi noin 60 kylää, joissa se olisi hyödyllistä suorittaa. Silloisen jakolain mukaisten uusjakotoimitusten suorittaminen katsottiin liian hitaaksi Kannaksen tilanteeseen. Sen vuoksi maanmittaushallituksen johdolla laadittiin tarkoitukseen paremmin soveltuva lakiehdotus, jonka

Kartta 1. Johanneksen Kaijalan kylän tilajaotuksesta, ote Pitäjänkartasta 1:20 000 vuodelta 1937.

© Maanmittauslaitos, Topografikunta

Kartta 2. Kannaksen tilusjärjestelyalueet.

pohjalta eduskunta sääti heinäkuussa 1942 lain tilusjärjestelyjen suorittamisesta eräissä osissa Viipurin lääninä. Sen mukaan tilusjärjestelyjä voitiin suorittaa ”tarkoituksenmukaisten jako-olojen aikaansaamiseksi niillä alueilla, joilla rakennukset ovat joko kokonaan tai suureksi osaksi tuhoutuneet”.

Toimituksen suorittajana oli kolmihenkinen toimikunta, jossa puheenjohtajana oli maanmittausinsinööri ja jäsenenä kaksi kunnan valitsemaa uskottua miestä. Jotta toimitus etenisi joutuisasti, käsiteltäisiin asianosaisten valitukset erityisessä tilusjärjestelyoikeudessa, jonka antama tuomio oli lopullinen. Kaikki toimituksesta johtuvat kulut maksettaisiin valtion varoista.

Tilusjärjestelytoimitukset alkavat...

Maatalousministeriö määräsi maanmittaushallituksen ehdotuksesta, että Kannaksella tuli aloittaa 19 tilusjärjestelytoimitusta. Ne käsittivät lähes 50 kylää ja noin 6 500 tilaa. Edessä oli nyt maanmittausviranomaisilla suurtyö, jonka tulokset koituisivat aikanaan Kannaksen maataloudelle suureksi hyödyksi. (Kartta 2.)

Maanmittaushallitus valitsi puheenjohtajiksi kokeneita ja taitavia maanmittareita, jotka eivät enää olleet rintamajoukoissa. Kukaan heistä ei kieltäytynyt lähtemästä Kannakselle vaikeisiin olosuhteisiin ja tehtäviin. Teknillisiksi apulaisiksi haalittiin ympäri Suomea noin 60 vanhempaa tai jo eläkkeellä olevaa kartoittajaa, vanhin heistä oli jo 72-vuotias. Toimistoapulaisia palkattiin noin 30.

Kaksitoista tilusjärjestelytoimikuntaa ehti aloittaa työnsä vuoden 1942 lopulla, neljä keväällä ja loput vasta syksyllä 1943.

Heti toimituksen alussa oli toimitusmiesten tehtävä päätös alueen laajuudesta. Toisena alkuvaiheen vaikeana ja erittäin arkaluontoisena tehtävänä oli uusien tonttipaikkojen määrääminen. Se vaati maanmittarilta hyvän ammattitaidon ohella luovaa kykyä ja toimituksen täydellistä hallintaa sekä diplomaattista taitoa käsitellä asianosaisia. Paineita oli paljon myös uskotuilla miehillä. Joutuivathan he tekemään päätöksiä evakosta juuri tulleiden, ehkä hyvinkin tuttujen isäntien talojen siirroista. Myös alueen rakennusluvut olivat lain mukaan toimitusmiesten

peukalon alla. Kiitoksia ei päätöksistä ollut odotettavissa!

...ja päättyvät

Jatkosodasta ei tullutkaan odotettua idän uhkan ikuisiksi ajoiksi poistavaa tapahtumaa. Ensimmäisinä aloittaneet toimikunnat ehtivät avustajineen työskennellä kesään 1944 mennessä noin 1½ vuotta. Muiden toiminta-aika jäi lyhyemmäksi, eräiden vain muutaman kuukauden mittaiseksi, sillä puna-armeijan 9.6.1944 aloittama suurhyökkäys Kannaksella keskeytti työt ja aiheutti kiireellisen evakuoinnin.

Jälleen evakkoon

Päämajan antamat alueiden evakuointikäskyt eivät koskeneet valtion tehtävissä olevia, vaan kunkin viraston ja laitoksen tuli huolehtia alaisistaan. Maanmittaushallitus oli evakuointiasiaa pahasti myöhässä. Onneksi tilusjärjestelytoimitusten valvoja, maanmittari **Alpo Hyhkö** oli juuri silloin käymässä Kannaksella ja hän antoi vielä paikalla olleille järjestelytoimitusten henkilöille omalla vastuullaan evakuointikäskyn.

Toimitusten kartat ja asiakirjat saatiinkin suurimmaksi osaksi evakuoiduiksi. Mutta se aineisto, jonka muutamat toimikunnat ehtivät lähettää ”turvaan” Viipurin läänin maanmittauskonttoriin, jäi viholliselle, sillä maanmittauskonttorin evakuointi epäonnistui pahoin. Myös osa valtion ja toimitushenkilöiden omaisuudesta jäi pelastamatta.

Mitä oli ehditty tehdä?

Kaikki järjestelytoimitukset jäivät kesken, mutta oli toki saatu jotain jo aikaankin: Oli ehditty kartoittaa noin 70 000 hehtaaria, jyvitys oli osittain tehty, uusia tilojen tonttipaikkoja oli määrätty noin 550 ja rakennuslupia vanhoille rakennuspaikoille annettu noin 1 200. Kuivatuksia ja teiden rakentamisia oli aloitettu. Tilusten jakohdotus oli saatu valmiiksi vasta kolmessa toimituksessa. Olisi tarvittu lisää aikaa ehkä pari kolme vuotta, jotta toimitukset

MAANMITTAUSHALLITUS OLI VALINNUT TAITAVIA MAANMITTAREITA KANNAKSELLE. SITÄ OSOITTAAMM. ERÄIDEN MYÖHEMPI TOIMINTA:

- **Antero Hermonen:** presidentin valitsijamies, maakuntaliiton hallituksen puheenjohtaja
- **Lauri Hiillos:** MIL:n puheenjohtaja
- **Väinö Härme:** MHD:n puheenjohtaja, MIL:n hallituksen jäsen
- **Eino Kilkki:** lääninmaanmittausinsinööri
- **Aapo Seppälä:** kansanedustaja, Tasavallan Presidentin valitsijamies, lääninmaanmittausinsinööri, MIL:n puheenjohtaja

”Maanmittaushallitus valitsi puheenjohtajiksi kokeneita ja taitavia maanmittareita, jotka eivät enää olleet rintamajoukoissa.”

olisivat alkaneet valmistua. Sitä aikaa ei enää ollut – valitettavasti.

Loppuarviona

Kannaksen tilusjärjestely oli erittäin merkittävä hanke, jonka tarkoituksena oli pysyvästi parantaa kotiseudulle palaavan kannakselaisväestön elinolosuhteita. Järjestelytoiminnassa mukana olleet ansaitsevat täyden tunnustuksen ja kiitokset vaikeissa olosuhteissa teemmästään työstä. Ei ollut heidän syytään, että hyvin alkanut työ jäi kesken. Aivan hukkaan työ ei kuitenkaan mennyt, sillä tilusjärjestelyssä olleiden maanmittarien kokemuksista saatiin arvokasta tietoa uudistettaessa jakolainsäädäntöä 1940-luvun lopulla.

Kirjoittaja on kotoisin Johanneksesta ja toiminut Turun kaupungin apulaisgeodeettina vuoteen 1991. Hän on toimittanut kotiseutu- ja ammattiaiheisia kirjoja kuten Topenonjoen tienoilta (2001), Karjalan kannaksen evakuointi (2004) ja Teknillisen korkeakoulun maanmittarikurssi -53 (2006). Osmo Ahokas on aktiivinen Johannes-seuran jäsen. Sähköposti osmo.ahokas@kolumbus.fi.

”Jotta toimitus etenisi joutuisasti, käsiteltäisiin asianosaisten valitukset erityisessä tilusjärjestelyoikeudessa, jonka antama tuomio oli lopullinen.”

TOIMITUKSEN JÄLKIKOMMENTTI

OSMO AHOKKAAN kiintoisaan kirjoitukseen vielä lisäys: Luovutetun Karjalan kartat skannattiin v. 2001 ja ne ovat saatavilla CD-levyinä. Skannaushankkeen jälkeen löytyi karttavaraistoista vielä Kannaksen topografisia karttoja 1:20 000, joihin oli käsin lisätty kiinteistörajat. Arvattavasti nämä originaalit ovat juuri Kannaksen tilusjärjestelyihin liittyneitä karttoja. Nekin skannattiin myöhemmin. Näin nämä ja osasta Kannasta tehdyt Pitäjänkartat 1:20 000 antavat kuvan pääosasta Kannaksen kiinteistörakennetta.

Karjalan karttojen saattamisesta nettikatseluun nimistöhaulla varustettuna on Maanmittauslaitoksessa parhaillaan meneillään hanke, joka valmistuu syksyllä 2009.

Pekka Lehtonen

Tärkeintä on pisteiden välillä säästetty aika

SOKKIA SRX robottitakymetri

Paras prismaton mittaus. Laaja ohjelmisto. Varma kauko-ohjaus. Uusi kohdistustapa nopeuttaa työtä ja säästää virtaa. Automaattinen kohdistus prismoihin ja tarratähyksiin. Bluetooth-tiedonsiirto yli 300 m. Teollisuusstandardien mukaiset tiedonsiirtovälineet (USB, CF jne.).

Geostar Oy

Tulppatie 16-18B | 00881 Helsinki | Puh. 09-2532 5000 | www.geostar.fi

